

ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ
ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣΕΠΙΜΕΛΕΙΑ:
ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΜΑΛΕΣΗΣ
ΜΠΕΤΗ ΡΑΜΦΟΥ
ΚΑΤΕΡΙΝΑ ΠΑΠΟΥΛΗ

Η καθιέρωση του κοινοβουλευτισμού στο νεοελληνικό κράτος συνοδεύτηκε από φαινόμενα πολιτικής παθολογίας, όπως οι πελατειακές σχέσεις και η βουλευτοκρατία, φαινόμενα που διαστρέβλωναν την ουσία μιας τυπικής αστικής θέσμιας συμβολαίου χαρακτήρα.

ΤΟ ΦΑΙΝΟΜΕΝΟ ΤΗΣ ΒΟΥΛΕΥΤΟΚΡΑΤΙΑΣ
ΣΤΑ ΤΕΛΗ ΤΟΥ 19ου αι.

Αντλώντας στοιχεία από τα παραθέματα και αξιοποιώντας τις γνώσεις σας, προσδιορίστε την έκταση του φαινομένου της βουλευτοκρατίας στα τέλη του 19ου αιώνα και καταγράψτε τις προσπάθειες του Τρικούπη να το ελέγξει.

«Αλλά και η θέση των βουλευτών ήταν για πολλούς λόγους σχετικά ισχυρή, ακόμη και απέναντι στον αρχηγό του κόμματος, ο οποίος για την κοινοβουλευτική δραστηριότητα έπρεπε να συμφωνήσει άμεσα με τους βουλευτές και κατά κανόνα δεν μπορούσε να κινητοποιήσει ερήμην τους τα τοπικά και τα περιφερειακά στελέχη. [...] Κατά κανόνα ο βουλευτής είχε ωστόσο τη δυνατότητα να βρίσκεται σε στενότερη επαφή με τους εκλογείς από τον αρχηγό του κόμματος, επειδή, στα διαστήματα μεταξύ των περιόδων εργασίας της βουλής, τα Χριστούγεννα και το Πάσχα, μπορούσε να επισκέπτεται την περιορισμένης έκτασης εκλογική του περιφέρεια και, αν ήταν ανάγκη, να απουσιάσει από τις συνεδριάσεις της βουλής. Ο αρχηγός του κόμματος μπορούσε μόνο ως πρωθυπουργός να αποκτήσει μεγαλύτερη ανεξαρτησία από την κοινοβουλευτική ομάδα, επειδή, πρώτον, μπορούσε να ικανοποιήσει αιτήματα και να κινητοποιήσει συμπάθειες μέσω του κρατικού μηχανισμού [...] και, δεύτερον, μπορούσε να χρησιμοποιήσει την πατρωνία αξιωμάτων και χαριστικών πράξεων για δικούς του σκοπούς.»

G. Hering, Τα πολιτικά κόμματα στην Ελλάδα, 1821-1936, ΜΙΕΤ, Αθήνα 2008, τ. Α', σελ. 445-446.

αποδιάρθρωση του κόμματός του.»

Κ. Τσουκαλάς, Η ανορθωτική προσπάθεια του Χ. Τρικούπη 1882-1895, ΙΕΕ, Εκδοτική Αθηνών, 1977, τ. ΙΔ', σελ. 43-44.

«Την απόλυτη αυτή εξάρτηση του δημόσιου υπαλλήλου από την εκτελεστική εξουσία προσπάθησε να άρει ο Τρικούπης με δύο κυρίως νομοθετήματα: α) Το νόμο ΑΚΑ' 1883 "περί προσόντων δημοσίων υπαλλήλων" που θέσπιζε αυστηρότερη ρύθμιση της πειθαρχικής διώξεως και απολύσεως των δημοσίων υπαλλήλων, θεσπίζοντας επίσης το αμετάθετό τους για ένα χρονικό διάστημα και την υποχρεωτική παραμονή τους σε ένα βαθμό πριν τεθεί θέμα προαγωγής τους. Αν το νομοθέτημα αυτό, που αποτελεί ένα προανάκρουσμα δημοσιούπαλληλικού κώδικα, δεν έφτανε ως τη γενική θέσπιση μονιμότητας των δημοσίων υπαλλήλων, περιόριζε αναμφισβήτητα τις δυνατότητες αυθαίρετης παρεμβάσεως της κυβερνήσεως στο δημοσιούπαλληλικό σώμα. [...] β) Παραπλήσιο σκοπό εξυπηρετούσε και η θέσπιση του ακατάσχετου του μισθού των δημοσίων υπαλλήλων και στρατιωτικών (ν. ΑΡΜΑ 1884). Αν ο νόμος «περί προσόντων δημοσίων υπαλλήλων» στόχευε στην τυπική οροθέτηση των πλαισίων της υπαλληλικής σταδιοδρομίας, ο νόμος αυτός αποσκοπούσε στο να άρει την πραγματική εξάρτηση των υπαλλήλων από το δημόσιο ταμείο.»

Κωνσταντίνος Τσουκαλάς, ό.π., σελ. 46.

ΣΧΟΛΙΟ (Βλ. και σχολ. βιβλίο, σελ. 84)

Η οργάνωση των κομμάτων ήταν εμφανής μόνο στο επίπεδο της ηγεσίας. Όπως αναφέρει ο Hering, οι βουλευτές είχαν σημαντική θέση ακόμη και απέναντι στον αρχηγό του κόμματος. Κατά κανόνα, δεν μπορούσε να παρακάμψει τους βουλευτές και να κινητοποιήσει εν αγνοία τους τα «τοπικά στελέχη». Άλλωστε, οι βουλευτές είχαν στενότερη και συχνότερη επαφή με τους ψηφοφόρους, αφού σε τακτά χρονικά διαστήματα επισκέπτονταν την εκλογική τους περιφέρεια και, αν παρίστατο ανάγκη, απουσίαζαν από τις συνεδριάσεις της Βουλής. Έτσι, η κεντρική οργάνωση του κόμματος δεν είχε τη δυνατότητα ν' αρνηθεί στους βουλευτές την εκπλήρωση επιθυμιών υπέρ της εκλογικής τους περιφέρειας. Μόνο σε μία περίπτωση είχε τη δυνατότητα ο αρχηγός του κόμματος να κινηθεί ανεξάρτητα από τους βουλευτές, αν γινόταν πρωθυπουργός. Σε αυτή την περίπτωση, ικανοποιούσε τα αιτήματα των ψηφοφόρων «μέσω του κρατικού μηχανισμού» και χρησιμοποιούσε το πελατειακό σύστημα («πατρωνία αξιωμάτων και χαριστικών πράξεων») για τους προσωπικούς του σκοπούς.

Ο Τρικούπης επιθυμούσε ένα κράτος δικαίου και εξορθολογισμό της διοίκησης, κυρίως με τον καθορισμό των προσόντων των δημοσίων υπαλλήλων, ώστε να περιοριστεί η ευνοιοκρατία. Στο πλαίσιο των προσπαθειών του για απεξάρτηση του δημόσιου υπαλλήλου από την εξουσία προχώρησε στην ψήφιση δύο νόμων. Με το ν. του 1883 όριζε τους λόγους διώξεως και απόλυσης υπαλλήλων, θέτοντας έτσι έναν αυστηρότερο δημοσιούπαλληλικό κώδικα και θεσπίζοντας παράλληλα το αμετάθετό τους για κάποιο εύλογο χρονικό διάστημα και το χρονικό διάστημα κατά το οποίο έπρεπε να παραμείνουν σε ένα βαθμό πριν πάρουν προαγωγή. Με το ν. του 1884 προσπάθησε να απεξαρτήσει τον υπάλληλο από το δημόσιο ταμείο. Όπως επισημαίνει ο Τσουκαλάς, προσπαθώντας να περιορίσει

εκδόσεις
ΠΟΥΚΑΜΙΣΑΣ

Κυκλοφορούν

Ιστορία

Γ' Λυκείου
Θεωρητική Κατεύθυνση
Δ. Μαλέσης

Λατινικά α' & β' τόμος
Γ' Λυκείου

Θεωρητική Κατεύθυνση
Ε. Καϊάφα, Ε. Τσαμίλη

Λατινικά

Β' Λυκείου

Θεωρητική Κατεύθυνση
Ε. Καϊάφα, Ε. Τσαμίλη

Αρχαία Ελληνική Γλώσσα

Α' Γυμνασίου

Κ. Κοντομηνά, Σ. Μαχαίρα,
Π. Μπέρτσος

Νεοελληνική Γλώσσα

Α' Γυμνασίου

Μ. Συνοδινού-Βαλλιάνου

«Έτσι, ένα από τα πρώτα μελήματα του Χαρ. Τρικούπη ήταν η σχετική τουλάχιστον αποσύνδεση του δημόσιου υπαλλήλου από τους πολιτικούς τους προστάτες, με σκοπό την αποδιάρθρωση των μόνιμων φατριών που δομούσαν ανάμεσα στους φορείς του κρατικού μηχανισμού και στους βουλευτές, με άλλα λόγια το σπάσιμο του πλέγματος «πατρώνων – πελατών». Και για να επιτευχθεί αυτό έπρεπε να κτυπηθεί η βουλευτοκρατία στο πιο καίριο σημείο της, να σπάσει το λειτουργικό πλέγμα που ένωνε τους βουλευτές με τους εν ενεργεία ή επίδοξους πελάτες τους. Το πλέγμα αυτό έπρεπε να κτυπηθεί και από τις δύο πλευρές, να σπάσουν και οι δύο συνιστώσες του. [...] Στη σχετική ανεξαρτητοποίηση του βουλευτή από τα προσωποποιημένα του ερείσματα αποσκοπούσαν ακριβώς οι τρικουπικές μεταρρυθμίσεις του εκλογικού συστήματος. Δύο είναι οι σημαντικότερες τροποποιήσεις που προωθήθηκαν. Από τη μια μεριά η υποκατάσταση της νομαρχιακής στην επαρχιακή βάση, που τετραπλασίαζε ή πενταπλασίαζε τις εκλογικές περιφέρειες. [...] Η λογική της διευρύνσεως είναι φανερή: υπήρχε ελπίδα ότι η αύξηση του αριθμού των ψηφοφοριών θα καθιστούσε πολύ λιγότερο εγχειρηματικές στην εκλογή των βουλευτών τις οποιοσδήποτε πιέσεις, δωροδοκίες, εξαγορές ή προσωπικές απειλές, με μακροπρόθεσμο αποτέλεσμα την αποδυνάμωση της τυραννίας του τοπικού κομματάρχη και των υπαλλήλων που λειτουργούσαν σαν όργανά του, καθώς και την απαρχή μιας εκλογικής πρακτικής βασισμένης σε γενικότερα ιδεολογικά ερείσματα. Τον ίδιο ακριβώς σκοπό εξυπηρετούσε η μείωση του αριθμού των βουλευτών από 245 στο ελάχιστο συνταγματικό όριο των 150. Το μέτρο αυτό, που διέυρυνε επίσης την εκλογική βάση, ψηφίστηκε και αυτό, παρόλη τη λυσσαλέα αντίδραση της αντιπολιτεύσεως, το 1886, μόλις μετά την κατάρρευση της κυβερνήσεως Δηλιγιάννη και την

τη διαφθορά και την πατρωνία στο δημόσιο τομέα, επιχείρησε «το σπάσιμο του πλέγματος» που υφίστατο μεταξύ των βουλευτών και των πολιτών – δημοσίων υπαλλήλων. Αυτό ήταν δύσκολο έργο, καθώς έπρεπε να «σπάσουν» και οι δύο συνιστώσες του πλέγματος. Μία πρώτη κίνηση του Τρικούπη ήταν η μεταρρύθμιση του εκλογικού συστήματος. Έτσι, υποκατέστησε «τη νομαρχιακή στην επαρχιακή βάση» με στόχο την αύξηση των εκλογικών περιφερειών, ώστε να

αυξηθούν οι αριθμοί των ψηφοφοριών. Με αυτό τον τρόπο θα περιορίζονταν οι πελατειακές σχέσεις, θα αποδυναμωνόταν ο κομματάρχης, που ασκούσε πιέσεις και εξαγόραζε ψήφους. Πίστευε στην έναρξη ενός έντιμου πολιτικού βίου και ενός εκλογικού συστήματος βασισμένου σε ιδεολογικά κριτήρια. Επίσης, προχώρησε και σε σημαντική μείωση του αριθμού των βουλευτών, από 245 σε 150, που ήταν το ελάχιστο συνταγματικό όριο.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΕΣ

Χαρίλαος Τρικούπης (1832-1896)

Γεννήθηκε στο Ναύπλιο και καταγόταν από την ιστορική οικογένεια Τρικούπη του Μεσολογγίου και την οικογένεια Καρατζά της Κωνσταντινούπολης. Ήταν γιος του Σπυρίδωνα Τρικούπη, πολιτικού, ιστορικού και επίσης πρωθυπουργού της Ελλάδας, και της Αικατερίνης, το γένος Μαυροκορδάτου. Ανάδοχός του ήταν ο ναύαρχος Ανδρέας Μιαούλης. Μετά τη φοίτησή του σε γυμνάσιο της Αθήνας, όπου γυμνασιάρχης του ήταν ο Γεώργιος Γεννάδιος, σπούδασε στη νομική του Πανεπιστημίου Αθηνών, όπου μετά τριετή φοίτηση συμπλήρωσε τις σπουδές του στο Παρίσι. Με το τέλος των σπουδών του χρημάτισε ιδιαίτερος γραμματέας του πατέρα του, Σπυρίδωνα, που τότε ήταν πρέσβης στο Λονδίνο και ακολούθως, το 1856 διορίστηκε επίσημος γραμματέας της πρεσβείας στο Λονδίνο ακολουθώντας το διπλωματικό σώμα. Το 1862 εκλέχτηκε πληρεξούσιος της Β΄ Εθνικής Συνέλευσης της ελληνικής παροικίας του Λονδίνου και όταν ο πατέρας αποσύρθηκε ανέλαβε ως επιτετραμμένος της πρεσβείας. Αν και η διπλωματική σταδιοδρομία του υπήρξε βραχεία, εν τούτοις διακρίθηκε για την απaráμιλλη δεξιοτεχνία του, το 1863, κατά τις διαπραγματεύσεις με την αγγλική κυβέρνηση, ως πληρεξούσιος της ελληνικής κυβέρνησης, στη σχετική συνθήκη της παραχώρησης των Ιονίων νήσων από τη Μεγάλη Βρετανία στο Βασίλειο της Ελλάδος, που ήταν ο κυρίαρχος όρος αποδοχής του στέμματος του Βασιλείου από τον πρίγκιπα, και μετέπειτα Βασιλέα των Ελλήνων, Γεώργιο τον Α΄.